

ravnavanje slovenske literature bo npr. pomembno ne le to, kaj in kako se v slovenščini piše, temveč tudi, kaj se v slovenščini dejansko bere. O tem navsezadnje marsikaj pove že številčno razmerje med prevedenimi in izvirnimi slovenskimi knjigami. Tudi v prejšnjih obdobjih, ko je bila nacionalno-ideološka funkcija literature dosti bolj poudarjena kakor danes, si bralci niso izbirali berila samo glede nanjo; kadar so hoteli zadovoljevati svoje literarnoestetske in siceršnje bralske potrebe, so posegali po tekstih od drugod, in ker je bilo znanje tujih jezikov vendarle dostopno le manjšini, so se zatekali k prevodom.⁸ Seveda tudi danes velja, še zlasti za območja t. i. »malih« jezиков in literatur, da se brez prevodov ne more konstituirati širše literarno obzorje ne razvijati okus, da se estetski kriteriji ne morejo ne izoblikovati ne uveljaviti v kritičnem vrednotenju. Prevodi pomagajo vzpostavljati in vzdrževati umetniško raven, zato je povsem razvidno, da imajo tudi danes pomembno vlogo v nacionalni literaturi. Nekoliko nam jo lahko osvetlijo nekatera dobro znana dejstva iz novejše zgodovine slovenske književnosti; spomniti se je treba samo, da sta Homerjeva epa večini slovenskih bralcev dostopna samo v Sovretovih prevodih in da je zanje Homer pač Sovretov Homer; da je Župančič bržkone bolj vplival na dramatiko in gledališče na Slovenskem s prevodi Shakespeara kakor z Veroniko Deseniško; da je zbirka Sto romanov nemara storila več za oblikovanje predstave o romanu pri slovenskih bralcih kakor vrsta naših romanopiscev v prvih povojnih desetletjih. Navsezadnje pa lahko upravičeno sklepamo, da je takšno razmerje v nekem smislu priznaval in potrjeval že Prešeren, ko je v zbirko svojih poezij uvrstil tudi svoje prevode.

IZ SLOVENSKE ETIMOLOŠKE DELAVNICE

France Bezlaj

Filozofska fakulteta v Ljubljani

SLOVENSKO BEKÍNITI SE »IGRATI SE«

Med navidezno popolnoma osamljenimi slovenskimi narečnimi besedami se večkrat razkrijejo zanimive povezave. Naj omenim glagol *bekíniti se*, *bekínim se* (v impf.) »igrati se (o otrocih)«, ki ga je zapisal Erjavec v Podkrncih. Pleteršnik, I 16 izvaja to po Levstiku iz furl. *bacná* »vreščati«. Pirona, Voc. friul. 29 pozna samo obliko *bacaná* »grohutati, rogati se«, kar je kakor istrsko rom. *bucanaia* »velik hrup«, it. *baccano*, *sbaccanare* »hrumeti« izvedeno iz lat. *Bacchānal* »neki praznik« k imenu božanstva *Bacchus* (Battisti-Alessio, DEI I 393). Ta Levstikova etimologija po približni zvočni podobnosti seveda ne vzdrži kritike. Pri zbiranju gradiva za slovenski etimološki slovar sem se raje izognil besedam, za katere v dostopni strokovni literaturi nisem našel nobene primerne povezave, trdno prepričan, da se bo sčasoma le pokazalo nekaj sprejemljivega. Saj bi pri več kakor tretjini slovenskih gesel moral pripisati samo »nepojasnjeno, neznano«. S čim širšim pogledom na snov in s čim bogatejšo strokovno literaturo sem razpolagal, za tem več takšnih primerov se je našla enostavna, sprejemljiva rešitev.

⁸ Zanimive ugotovitve v zvezi s tem se kažejo v zadnjem času npr. v objavah Mírana Hladnika; gl. zlasti M. Hladnik, Trivialna literatura, Ljubljana 1983 (Literarni leksikon, 21).

Na prvi pogled osupljiva primerjava s slovenskim *bekiniti se* se pokaže v litavskem glagolu *vaikinti* »obnašati se otročje, biti razigran, razposajen« (citirano po Fraenkel, LEW 1180; Kurschat, LDW te oblike ne navaja). Ker je v Podkrncih *-b- < -v-* pred *-i-, -ě-, -b-* (prim. *oben ovьmь, bino < vino*), lahko brez težav rekonstruiramo praslovansko **věkь* »življenjska sila, razgibanost, živahnost«, litavsko iz iste prevojnne stopnje **voikos* poleg *vaikas* »otrok, fant«, *vaikis* »fant, hlapec«, a tudi abstractum *vaikis* »aktivnost, delavnost«, iz druge prevojnne stopnje *viēkas* »življenjska sila, živahnost«, *veikti* »delati, početi«, *výkti* »uspeti, posrečiti se«.

Seveda za slovensko *bekiniti se* in litavsko *vaikinti* ne moremo nastaviti skupnega izhodišča kljub navidezno enaki izvedbi. Če bi bil glagol že baltoslovanski, bi pričakovali v slovenščini **vēcъniti*. Oba sta samostojno tvorjena denominativa, litavsko iz pomena »otrok«, slovensko pa iz *věkь* »živahnost, aktivnost«. To nam približa etimološko razlago splošno slovenskega težavnega apelativa **čьlověkь* poleg **čelověkь* »homo«, kar večina avtorjev razlaga kot sestavljenko **čelo-věkь* in primerja drugi člen z lit. *vaikas* »fant, mladenič« (tudi »dekle«), prvega pa iz ide. **kʷel-* »tropa, truma«, slovansko *čeljadь* »služabniki, družina«. Lahko pa bi izhajali iz **kʷel-* »obračati se, sukati« v temporalnem pomenu, torej »posameznik v obdobju aktivnosti«, kar se dozdeva bolj verjetno kakor »posameznik iz trope«. Skupni baltoslovanski pomen osnove **veik-*, **voik-* je najbolje ohranjen v negativnih zvezah, kakor so litavsko *neveiklūs* »nedelaven, pasiven«, *nevėkšla, nevėkšlis* »slabič, majhen človek«, letonsko *neveikls* »slaboten, bolehen, ponesrečen«, *neveikulis* »slabič, šleva, kreten«, lit. *nevėkėlis* »človek, ki se ga drži smola, nerodnež«. Temu popolnoma odgovarja slovensko *nevečen* »nadležen« (Pohorje) poleg *malovečen, slabovečen* »šibak, oslabele«, sbh. zah. *slabòvječan, slabovječan* (Istra), p. *chorowieczny* itd.; za češčino in slovaščino priča za ta pomen samo priimek *Nevečný*, ki ga zasledimo tudi v Ljubljani. Neopažena paralela k sln. *obėkniti, obėknem* (v. pf.) »oslabeti« < **ob-věk-nqti* z abesivnim *ob-* se skriva v lit. *apveikti, apveikū* »premagati« s prav tako abesivnim *ap-* proti r. *obezvėknutъ* »oslabeti«, ukr. *obezvečyty, br. bezvečičь* »poškodovati zdravje, pohabiti«. Ne spada pa k tej osnovi sln. *pokvěčiti* kljub Miklošiču, ki je zbral doslej najboljše najbližji pregled slovanskih tvorb s tem pomenom.

Slovensko *vek*, ki se dokaj pogosto pojavlja v pismenstvu od 16.–18. stoletja, torej ne bi smeli tolmačiti z »moč, sila«, kakor se je splošno uveljavilo v slovarjih. Če beremo pri Trubarju na primer *temuzh per nega mozhy inu veiku* ni tu mišljena »moč«, ampak »učinkovitost, aktivnost« ali pri Krelju *odvek dati* »okrevati, okrepčati«.

Megiser prevaja *vek* z »virtuo«, torej »krepost, vrlina«, *kveku perpraviti* »okrevati«. Megiserjev Thesaurus navaja *vek* »recreo«; v 17. stoletju *muzh ino vek kaj storiti* (Lex.), torej »sposobnost«. Podobno še v mlajšem času narečno *večan* »čvrst« (Ribnica), *bo ves veik iz njega prešel* (dol.), *bolniku nima veka* (bkr.). Priimek *Vek*, poznan v slovenščini in češčini, pomeni torej »aktiven, sposoben, čvrst«. Ne moremo izhajati iz pomena »moč, sila« kakor pri staronordijskem *veig*, ampak je bliže lit. *viēkas* »vitalnost, živahnost, življenje«.

Ne vemo, kdaj in kako se je začelo razvijati danes prevladujoče slovansko *věkь* »življenjska doba, stoletje, neko obdobje«, kar ustreza grškemu *αἰών* »življenjska doba, obdobje, večnost«, *αἰεί* »vedno« kakor lat. *aevum* »isto«, nvn. *ewig* »večen« iz ide. **āiy-*. Starejši raziskovalci in z rezervo tudi Miklošič so slovansko *věkь* izvajali iz iste osnove. Pomenško enako je tudi lat. *saeculum*, verjetno etruščanskega izvora. V slovenščini je *uuek* »aevum« in *vuec/ve* »aeternus« izpričano že v Brižinskih spomenikih, v 16. stoletju *veikuma* (Bohorič, Dalmatin), *vezhn, vezhnu* »aeternus« (Megiser), z reduplikacijo kakor lat. *saeculum saeculorum*, sln. *na vekov veke, ovekovečiti* itd. Oblika *vecli* »secolo« pri Alasiu (1607) je verjetno istrskoromanska, zapisana v Čičariji. Dokaj verjetno se zdi, da se ta novi pomen slovanskega *věkь* ni razvil šele pod vplivom grškega in latinskega vzorca po sprejemu krščanstva.